

პრობლემატიკაში კავშირგაბმული ტექსტები: კლასიფიკაცია და ნაციონალური თავისებურებები

ნინო პოპიაშვილი

პრობლემატიკაში ბერძნული სიტყვაა. თანამედროვე მნიშვნელობით აღნიშნავს სარწმუნოების შეცვლას, ერთი რელიგიური მიმდინარეობიდან სხვა რელიგიურ მიმდინარეობაზე გადასვლას: „1. მისწრაფება თავის სარწმუნოებაზე სხვების მოქცევისაკენ. 2. მხურვალე ერთგულება ახლად მიღებული მოძღვრებისა, რწმენისა“ (ჭაბაშვილი 1989).

ბიბლიაში „პრობლემატი“ გულისხმობს ადამიანს, რომელიც არ არის წარმოშობით იუდეველი, ანუ ებრაელი, მაგრამ ცხოვრობს იუდეველთა შორის (მოციქულთა 2: 10-11).

კორნელი კეკელიძე საქართველოში ებრაული და ქრისტიანული საზოგადოებების ურთიერთ-მიმართებისა და პრობლემატიკის შესახებ აღნიშნავს, რომ ქრისტიანული პრობლემატიკაში საქართველოში ებრაელ მოსახლეობას უკავშირდებოდა:

ებრაელობის შესახებ უნდა შევნიშნოთ, რომ, თუმცა, საქართველოში, კერძოდ, მცხეთაში, ბევრი ებრაელი იყო, მაგრამ ისინი არამცთუ წინააღმდეგობას არ უწევდნენ ქრისტიანობას, პირიქით, ნიადაგიც კი მოუზადეს მას: პირველი პრობლემატიკები ქრისტიანობამ მათ წრეში პოვა და ისინი ხელს უწყობდნენ მის გავრცელებას, როგორც, მაგალითად, აბიათარი, სიდონია და სხვები (კეკელიძე 1980: 472).

პრობლემატიკაში მსჯელობისას უნდა აღინიშნოს, რომ ისტორიული და თანამედროვე პრობლემატიკაში განსხვავებულ კონტექსტებს ქმნის. შეიძლება ვისაუბროთ „ბუნებრივ“ და „არაკეთილ-სინდისიერ პრობლემატიკაზე“. თუ ბუნებრივი პრობლემატიკაში ჩვეულებრივი, ეგზისტენციური მოვლენაა, არაკეთილსინდისიერი პრობლემატიკაში განისაზღვრება, როგორც ინდივიდის იძულების ფორმა. მაგალითად, ბერძნული კანონმდებლობა პრობლემატიკაში განმარტავს როგორც პიროვნების რელიგიურ რწმენაში ჩარევის ნებისმიერ, პირდაპირ თუ არაპირდაპირი მცდელობას, რაც მიზნად ისახავს რწმენის დაკნინებასაკენ მიმართულ ნებისმიერი სახის ცდუნების ან მორალური თუ მატერიალური დახმარების დაპირების მეშვეობით, ცრუ საშუალებით ან შესაბამისი პირის გამოუცდელობის, ნდობის, საჭიროების, დაბალი ინტელექტისა და გულუბრყვილობის გამოყენებით (აბაშიძე და სხვები 2002).

ამგვარად, პრობლემატიკაში აქვს ზოგადი ხასიათი და ეფუძნება რწმენის, აზრის თავისუფლებასა და მის გავრცელება-გადაცემას; რწმენის, როგორც ფუნდამენტური შეხედულებების, მოსაზრებების გაზიარებას. ამასთან, პრობლემატიკაში თავის თავში მოიცავს თანამოაზრეობას, შთაგონებასა და გაზიარებას, შეხედულებების, მოსაზრებების მიღებას. რელიგიური შეხედულებებისა და წარმოდგენების თანაზიარობას.

რელიგიურ, ისევე როგორც ეთნიურ სფეროში, პრობლემატიკაში სავსებით ბუნებრივი მოვლენაა. არაბუნებრივი სწორედ ის იქნებოდა, რომ რომელიმე სარწმუნოების ადვოკატს არ ჰქონოდა სურვილი საკუთარი მრწამსის გადაცემისა პიროვნული შთაგონებისა თუ საჯარო ქადაგების ძალით. რწმენის ბუნება ისეთია, რომ იგი ვერ ეტევა ერთი ადამიანის ცნობიერებაში, შეგნებაში, და როგორც ადი-დებული მდინარე, გადადის ნაპირებზე. ადვოკატი გრძნობს მონოდეობას და მას არ შეუძლია არ გაუ-ზიაროს სხვას თავისი რწმენა, როგორც წინასწარმეტყველს, რომელიც ატარებს ღვთის სიტყვას, არ შეუძლია არ იქადაგოს (აბაშიძე და სხვები 2002: 10).

პრობლემატიკის გავრცელებას რამდენიმე მიზეზი აქვს. აქ შეიძლება დასახელდეს პოლიტიკური, ისტორიული, კულტურული, სოციალური, ეკონომიკური, ფსიქოლოგიური, პედაგოგიური ფაქტორები.

პოლიტიკური და ისტორიული ფაქტორები ხელს უწყობდა პროზელიტიზმის მასობრივ გავრცელებას სხვადასხვა ეტაპზე. ფსიქო-სოციალური და კულტურული ფაქტორები კი პროზელიტიზმის გავრცელების ინდივიდუალურ შემთხვევებზე აქტიურად მოქმედებს.

პროზელიტიზმის მეორე სახეობა, ე.წ. „არაკეთილსინდისიერი პროზელიტიზმი“, იძულებითი, ძალდატანებითი პროზელიტიზმი, სხვა რეალობაში აღმოცენდება. ამ შემთხვევაში უპირველესი მნიშვნელობა ენიჭება ეკონომიკურ საფუძველს, სარგებლიანობას. შესაძლებელია ვისაუბროთ უტილიტარულ და პრაგმატულ დამოკიდებულებებზე:

ვნახოთ, რა პირობები კვებავს არაკეთილსინდისიერ პროზელიტიზმს? მას გასავალი აქვს, ის ფხვს იკიდებს მოსახლეობის გაჭირვებულ ფენებში, სადაც შესაძლებელი ხდება ნებისმიერი ნაბიჯის გადადგმევინება ადამიანისთვის მატერიალური დაინტერესების მოტივით, რაც მოსყიდვის ზოგად კვალიფიკაციაში ერთიანდება; იმ ფენებში, სადაც დაბალი ინტელექტუალური, მწეობრივი და კულტურული დონე შესაძლებელად ხდის რწმენისმიერი ღირებულებებისადმი პრაგმატულ დამოკიდებულებას; ადამიანებში, რომელთა განუვითარებელი პიროვნული სანყისი, პრიმიტიული შინაგანი სამყარო, შინაგანი თავისუფლების, ნებელობის და საკუთარი პიროვნული ღირსებისადმი პატივისცემის დეფიციტი შეუძლებელს ხდის თავსმოხვეული წარმოდგენებისა თუ ღირებულებების მიმართ წინააღმდეგობას (აბაშიძე და სხვები 2002).

ჰაგიოგრაფიის წარმოშობის მნიშვნელოვან მიზეზად შესაძლებელია დასახელდეს ქრისტიანული პროზელიტიზმი და წარმართობასთან ბრძოლა, ვინაიდან ქრისტიანობის დევნის ეპოქაში პროზელიტიზმის ფაქტების აღწერა და წარმართობის საწინააღმდეგო პოზიციების პოპულარიზაცია იყო ქრისტიანობის განვითარების ერთ-ერთი საფუძველი.

ქრისტიანული პროზელიტიზმი ხშირად იყო მარტვილოლოგიური თხზულებების ან მოკლე მარტვილოლოგიური ჩანაწერების, „მონამეთა აქტების“ (Acta Martyrum) წყარო. ქრისტიანობის ადრეულ ეტაპზე აღინიშნება აქტიური პროზელიტიზმი და ამგვარ ფაქტებს მასიური ხასიათი აქვს. როგორც წესი, ახლადმონათლული ქრისტიანი მონათვლისთანავე იღებს სრულფასოვანი ქრისტიანის სტატუსს. ქრისტიანულ სამყაროში პირველი პროზელიტები პირველი ქრისტიანები იყვნენ, ვინც კერპთაყვანისმცემლობიდან ქრისტიანულ სარწმუნოებაზე მოინათლა. ქრისტიანობის გავრცელების ადრეული ეტაპის შემდეგ პროზელიტიზმი აღარ არის აქტიური მოვლენა, რადგან დამკვიდრებულ რელიგიაში სარწმუნოების შეცვლა ძირითადად უცხოელთა მიერ იყო შესაძლებელი.

ქართული ჰაგიოგრაფია, როგორც ბიზანტიური და აღმოსავლეთის ჰაგიოგრაფიის ტრადიციების ერთ-ერთი მეშვიდრე და გამგრძელებელი, იცნობს და ეყრდნობა ჰაგიოგრაფიული ნაწარმოების შექმნისა და ასახვის მეთოდებსა და თავისებურებებს. ამასთან, ქმნის ახალ, ორიგინალურ მიმართულებებს, რაც საქართველოს ისტორიის, ეთნიკურ და სოციალურ, ასევე, პოლიტიკურ და კულტურულ გარემოსთან არის კავშირში. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა პროზელიტიზმის ფაქტები და მისი ასახვის თავისებურებები ქართულ ისტორიოგრაფიასა და ჰაგიოგრაფიაში, ვინაიდან პროზელიტიზმი, როგორც მოვლენა, ძირითადად, ადრეული ქრისტიანობის ეპოქისთვის იყო დამახასიათებელი, თუმცა საქართველოს ისტორიის თავისებურებებიდან გამომდინარე, გვხვდება განსხვავებული პროზელიტიზმიც, რაც ლიტერატურული ასახვის წინაპირობად იქცა.

პროზელიტიზმი ისტორიულად სხვადასხვა ფორმას იღებდა. წყაროებზე დაყრდნობით და ისტორიული განვითარების კვალდაკვალ შეგვიძლია ვიმსჯელოთ პროზელიტიზმის ფაქტების რაოდენობრივ მხარეზე, კერძოდ, მასობრივ, ჯგუფურ და ინდივიდუალურ პროზელიტიზმზე. ამასთან, შესაძლებელია გამოვყოთ პროზელიტიზმის თვისებრიობის რამდენიმე სახე, პროზელიტიზმის განვითარების ეტაპები, რომლებიც ვლინდება საქართველოს ისტორიული და პოლიტიკური ვითარების შესაბამისად და ასახულია წერილობით ძეგლებში – ისტორიოგრაფიულ წყაროებსა და ჰაგიოგრაფიულ თხზულებებში.

1. ნებადართული პროზელიტიზმი. ეს არის საქართველოში ქრისტიანული პროზელიტიზმის პირველი ეტაპი. პირველი ქართველი ქრისტიანები და ქრისტიანობის ოფიციალურ რელიგიად გამოცხადება. აღნიშნული ეტაპი, შესაძლოა, დათარიღდეს ქართლში ქრისტიანობის პირველი ქადაგებიდან ქრისტიანობის ოფიციალურ რელიგიად გამოცხადებამდე და მას გავრცელებული, მასობრივი ხასიათი აქვს; 2. იძულებითი პროზელიტიზმი. როგორც ცნობილია, საქართველოში ქრისტიანობის გავრცელების ადრეულ ეტაპზე პროზელიტიზმს იძულებითი ხასიათიც ჰქონდა. მაგალითად, ამგვარ ფაქტს წყაროები აღწერენ აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში; 3. აკრძალული პროზელიტიზმი ქართველთა შორის. საქართველოში ქრისტიანობის შემოღების დასაწყისში შეინიშნება წარმართობისა და ქრისტიანობის დაპირისპირება, ქართველთა აკრძალული ქრისტიანობა. ეს ხდებოდა საქართველოში ქრისტიანობის ქადაგებისა და გავრცელების ადრეულ ხანაში, მათ შორის, ქრისტიანობის ოფიციალურ რელიგიად გამოცხადების დროს და შემდეგაც, ვიდრე ქრისტიანობა საბოლოოდ არ დამკვიდრდებოდა ოფიციალურ რელიგიად; 4. აკრძალული პროზელიტიზმი უცხოელთა შორის. აქ იგულისხმება უცხო სარწმუნოების, საქართველოს მაგალითზე, დამპყრობლის პროზელიტიზმი, უცხოელთა აკრძალული ქრისტიანობა. პროზელიტიზმის აღნიშნული ტალღა უშუალო კავშირშია პოლიტიკურ მოვლენებთან, კერძოდ, ქართლის დაპყრობებთან სპარსეთისა და არაბების მიერ. პროზელიტიზმის ეს ტალღა, უცხო რჯულისა და ეთნოსის წარმომადგენლის პროზელიტიზმი, წარმოადგენს ერთგვარ გამონაკლის შემთხვევებს და აქვს მნიშვნელოვანი ფუნქციური, იდეოლოგიური და ზოგადქრისტიანული მნიშვნელობა.

ქართულ პაგიოგრაფიასა და ისტორიოგრაფიულ ძეგლებში პროზელიტიზმის ოთხივე ტალღის შესახებ მრავალრიცხოვანი ცნობებია დაცული. უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ქართულ პაგიოგრაფიასა და ისტორიოგრაფიაში დადასტურებული პროზელიტიზმის კლასიფიკაცია სრულად ემთხვევა საქართველოში ქრისტიანობის განვითარების ისტორიულ ეტაპებს.

განვიხილოთ ქრისტიანული პროზელიტიზმის გავრცელების ზემოთ აღნიშნული კლასიფიკაცია პაგიოგრაფიულ და ისტორიოგრაფიულ თხზულებებში დადასტურებული ცნობების მიხედვით.

1. ნებადართული პროზელიტიზმი.

პროზელიტიზმის ეს სახე, ნებადართული ქრისტიანული პროზელიტიზმი, საქართველოს ისტორიაში ქრისტიანობის გავრცელების დასაწყისში აღინიშნება, ქრისტიანობის ოფიციალურ რელიგიად გამოცხადების პერიოდში და მას ძირითადად მასობრივი ხასიათი ჰქონდა. ამ ეტაპმა განსაზღვრა ქვეყნის პოლიტიკური, სოციალური, კულტურული და სხვა საკითხები საქართველოს მთელი შემდგომი ისტორიისათვის.

ნებადართულ პროზელიტიზმში შესაძლებელია ვიმსჯელოთ აგრეთვე ნებაყოფლობით პროზელიტიზმზე ანუ ქრისტიანობის გავრცელების პოლიტიკურ ასპექტებთან ერთად, ინდივიდუალურ ინტერესებზე, რაც მეტად ადამიანური და ჰუმანურია. სწორედ ნებაყოფლობით პროზელიტიზმს გზავდებით პირველი ქართველი ქრისტიანი მეფის მირიანისა და მისი ოჯახის მონათვლის ისტორიაში, რომელიც, ერთი მხრივ, დედოფლის, ხოლო, მეორე მხრივ, მირიანის პირად ნებაზე, პირად გამოცდილებაზე, ინტერესსა და სურვილზეა დამოკიდებული. აღნიშნულ ფაქტს დიდი პოლიტიკური და ისტორიული მნიშვნელობა ჰქონდა და მან მნიშვნელოვნად განსაზღვრა ქვეყნის განვითარების შემდგომი პოლიტიკური, კულტურული, სოციალური და სხვა ასპექტები. სამეფო ოჯახის ნებაყოფლობითი პროზელიტიზმი ასახულია წმ. ნინოს „ცხოვრების“ „ქართლის ცხოვრებისეულ“ რედაქციაში:

მაშინ ნათელ-იღო მეფემან ჯელსა ქუეშე წმიდისა ნინოსსა, და შემდგომად დედოფალმან და შვილთა მათთა ჯელსა ქუეშე მათ მღდელთა და დიაკონთასა. და შემდგომად ამისა აკურთხეს მდინარე მტკვარი, და ეპისკოპოსმან შემზადა ადგილი ერთი, მიწურვით ჳიდისა კარსა მოკუეთისასა, სადა ყოფილ იყო სახლი ელიომ მღდელისა, და მუნ ნათელს-ცემდა წარჩინებულთა თვთოსა და ეწოდა ადგილსა მას მთავართა სანათლო. ხოლო ქუემოთ მისსა, მდინარისა-ვე პირსა, ორგან, ორნი იგი მღდელნი და დიაკონნი ნათელს-ცემდეს ერსა. და მიატყდებოდა ერი იგი ურთიერთას

მოსწრავლებით და ევედრებოდეს მღვდელთა, რათა პირველად მას ვის-მე ნათელს-ცეს. და ესრეთ სურვიელ იყო ერი იგი ნათლის-ღებისათვის, რამეთუ ესმინა ქადაგება წმიდისა ნინოსი, რომელსა იტყვნ: „ყოველმან რომელმან არა ნათელ-ილოს, არა პოვოს მან ნათელი საუკუნო“ და ამისთვის მოსწრავლე იყვნეს ნათლის-ღებად ყოველნი იგი. და ესრეთ სახედ ნათელ-ილეს ყოველმან ერმან და სიმრავლემან ქართლისამან, თვნიერ ხოლო არა ნათელ-ილეს მთიულთა კავკასიანთა, არ-ცა მოვიდეს მოფენასა მას ნათლისასა, არამედ დაადგრეს ბნელსა შინა ჟამ რა-ოდენ-მე. და ჰურიათა მცხეთელთა არა-ვე ნათელ-ილეს, გარნა ბარბიანთა ნათელ-ილეს ორმოცდაათმან სახლმან და იქმნეს ქრისტიანე ჭეშმარიტ. ამისთვის-ცა დიდ იქმნეს იგინი წინაშე მეფისა; და მიუბოძა მათ დაბა, რომელსა ჰქვან ციხე-დიდი. არამედ არა ნათელ-ილო ფეროზ, სიძემან მირიან მეფისამან, რომელსა ჰქონდა რანი ბარდავამდინ მიცემულად მირიან მეფისაგან; არ-ცა ერმან მისმან ნათელ-ილო, არამედ ჯორციელ ოდენ მსახურებდა მირიან მეფესა. მაშინ წარავლინა მირიან მეფემან ეპისკოპოსი იოვანე და მის თანა წარჩინებული ერთი წინაშე კოსტანტინე მეფისა, და ითხოვა ნაწილი ძელისა ცხოვრებისა, რომელი მას ოდენ ჟამსა გამოეჩინა ღმრთის-მოწყურესა ელენე დედოფალსა. და ითხოვნა მღვდელნი მრავალნი, რათა განავლინეს ყოველთა ქალაქთა და ადგილთა და ნათელს-ცემდენ ერსა, რათა მსწრავლ ნათელ-ილოს ყოველმან სულმან ქართლისამან. და ითხოვნა ქვით-ხურონი აღშენებისათვის ეკლესიათა. ვითარ მიიწივნეს წინაშე კოსტანტინე კეისრისა, სიხარულით მოანიჭა ნაწილი ძელისა ცხოვრებისა, და ფიცარნი იგი, რომელთა ზედა ფერწნი დამსჭეულულ იყვნეს უფლისანი და სამსჭეულნი ჯელთანი. და წარმოგზავნა მღვდელნი და ხურონი ფრიად მრავალნი: რამეთუ კოსტანტინე მეფემან მეფობასა შინა მისსა აღაშენა წმიდა ეკლესია, ტაძარი ღმრთისა ხუთასი. და მოსცა განძი დიდ-ძალი ეპისკოპოსსა იოვანეს და უბრძანა: „სადა-ცა ჯერ იჩინო ადგილთა ქართლისათა, აღაშენენ ეკლესიანი სახელსა ზედა ჩემსა; და ნიჭნი ესე დაამკვდრენ ქალაქთა ქართლისათა“ (ყაუხჩიშვილი 1955: 116-117).

ქართლის გაქრისტიანების პირველი პერიოდის შესახებ „წმ.ნინოს ცხოვრების“ რედაქციებში აღნიშნულია, რომ წარმართთა მონათვლას მასობრივი ხასიათი ჰქონდა. მოწყობილი იყო მოსანათლი ადგილი მტკვარზე, აღმართული იყო ჯვარი და იაკობ მღვდელი და მთავარდიაკონი ნათლავდნენ მთავართა შვილებს. ამ ადგილს ამიტომ მთავართა სანათლო ადგილი დაერქვა. ე. თაყაიშვილის მიერ გამოცემულ „მოქცევაი ქართლისაის“ შატბერდულ რედაქციაში ვკითხულობთ:

ხოლო სახლი ელიოზისი იყო ქალაქსა შინა დასავალისა, იყო კარსა მოგუეთისასა, მტკვარსა ზედა, და იყო მცირჲ ბაგინი სამარხოვ მათი, რომელსა ზედა აღმართა წმიდამან ნინო ჯუარი ქრისტესი, და ერთი ერთსა ნათელ-სცემდა მუნ შინა ჯელითა იაკობ მღვდელისადა და პროსილა მ[თა]ვარ-დიაკონისად მთავართა შ[ვი]ლებსა ნი[ალთა] ქა[ლაქ]ისათა. დაერქვა ადგილსა-მას მთავართა სანათლო, და ფრიად დიდებულ იყო ადგილი იგი დღეთა ჩუენთა, რამეთუ დგა იგი ველსა თვნიერ ნაშენებისა. და მათ დღეთა შემეშურვნეს ფრიად ჰურიანი მცხეთელნი ჩემ ზედა, და დასცეს ხჲ იგი კალამოვ, რომელი დგა კარსა ზედა ბაგინისასა, რომელი განაშენებდა ადგილსა-მას, რამეთუ გარდაერთხნეს რტონი მისნი ყოველსა-მას სტოვასა ბაგინისასა, და იწყეს სადადთვე წარსლვად თვნიერ ხოლო ბარაბიანთასა, რომელნიცა მოინათლნეს ორმოცდა ათი სული სახლისა მათისად და მკვდრ იქმნეს მცხეთასა შინა, და მიუბოძა მირეან მეფემან დაბად ერთი, რომელსა ჰქვან ციხს-დიდი. და იყვნეს დიდ წინაშე მეფისა და [ყოველთა] ქრისტიანეთასა მაღლითა ნეტარისა ნინოვსითა და მოძღურებითა მისითა (თაყაიშვილი 1891: 53-54).

იგივე ეპიზოდი „მოქცევაი ქართლისაის“ სინური რედაქციის მიხედვით ანალოგიურად არის გადმოცემული:

ხოლო სახლი ელიოზისი [ი]ყო ქალაქსა დასავალით, კარსა დასავ[ა]ლით მოგუეთისასა, მტკვარსა ზედა. და იყო მცირჲ ბაგინი სამარხოვ მათი, რომელსა ზედა აღმართა ჯუარი ქრისტესი ნინო, დედამან ჩემმან. ერთიერთსა ნათელ-სცემდა მუნ შინა ჯელითა იაკობ მღვდელისადა და პროსილა მთავარდეაკონისადა მთავარ[თა] შვილებსა წიაღ ქალაქისათა. და ერქვა ადგილსა მას მთავართა სანათლო. და ფრიად დიდებულ იყო ადგილი იგი დღეთა ჩუენთა, რამეთუ დგა იგი ველსა თვნიერ ნაშენებისა. და მათ დღეთა შემეშალნეს ჰურიანი ჩემ ზედა მცხეთით და დასცეს ხჲ იგი კილამოვ, რომელი დგა კარსა ზედა [რ]ბაგინისასა, რომელი განაშენებდა ადგილსა მას, რამეთუ გარდაერთხნეს რტონი მისნი ყოველსა მას სტოასა ბაგინისასა. და იწყეს წარსლვად სადადთვე თვნიერ ბარაბიანთასა, რომელ მოინათლა ორმოცი სული სახლისა მათისად და მკვდრ იქმნეს

მცხეთას შინა. და მიუბოძა მეფემან დაბად, რომელსა რქვან ციხე-დიდი და იყვნეს დიდ წინაშე მეფისა და ქრისტეანე ჭეშმარიტად მაღლითა ნეტარისა ნინოგისთა და მოძღურებითა მისითა (ალექსიძე 2007: 365).

ნებადართულ ქრისტიანულ პროზელიტიზმში შესაძლებელია ვიმსჯელოთ აგრეთვე მაგალითის ძალის ფენომენზე, რაც პაპიოგრაფიულ თხზულებებში გამოყენებული ასახვის წესის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი კომპონენტია. „წმ. ნინოს ცხოვრება“ მოგვითხრობს დედოფლის გაქრისტიანებას და ამ მაგალითით სამეფო კართან დაახლოებული პირების პროზელიტიზმის შესახებ.

და იყო, მათვე ჟამთა შინა მირიან მეფისათა, რაჟამს მოინათლა დედუფალი ესე სუჯი და მის თანა მთავარნი მრავალნი ჯელსა შინა ნინოგისა ბოდს შინა, აღიძრა შურიტა საღმრთოთა და სურვილითა წმიდისა სიონისა კათოლიკე ეკლესიისადთა, რომელ-იგი წმიდისა ნინოგს მიერ მოენიჭა სოფელსა ცნობად ნათელი ჭეშმარიტი (ალექსიძე 2009: 334).

„წმ. ნინოს ცხოვრებაში“ მრავალგან არის მითითებული, რომ ცალკეული შემთხვევების, სასწაულების მოხდენის შემდგომ მორწმუნეთა რაოდენობა იზრდება. ასეთ შემთხვევაში, შეიძლება ითქვას, რომ ეს არის ნებადართული მასობრივი პროზელიტიზმი, რომელსაც თავისი პოლიტიკურ-კულტურული და ფსიქო-სოციალური მოტივები აქვს. მმართველი ძალა ხელს უწყობს მასობრივ პროზელიტიზმს და ახალი რელიგიის მშვიდობიან გავრცელებას. მასობრივ პროზელიტიზმში იკარგება ინდივიდუალობა და ფაქტს აქვს მასობრივი ლეგიტიმაციის ფუნქცია.

[...] ვითარცა სასწაული იგი დასცხრებოდა, ეგრეცა ძრვა იგი დასცხრებოდა. ვითარცა იხილეს სასწაული იგი, დაუკვრდა ყოველთა, და უფროსად და უმეტესად ადიდებდეს ღმერთსა. და ვითარცა იქმნებოდეს წლითი-წლად სასწაულნი იგი, და ყოველი ერი ხედვიდეს შიშით და ძრწოლით; მოვიდოდეს თაყუანისცემად გულსმოდგინედ (ყაუხჩიშვილი 1955: 122).

მეფის ძის, რევის სნეული შვილის მორჩენის შემდეგ, მორწმუნეთა რაოდენობა კვლავ იზრდება:

მას ჟამსა რევის, ძესა მეფისასა, ესუა ყრმა-წული. მცირე, და იყო სნეულ, და მიწვეწულ იყო სიკუდილად. რამეთუ იგი ოდენ მხოლოდ ესუა მათ, მოიღო და დადვა იგი წინაშე ჯუარისა და ცრემლით იტყოდა: „უკეთუ მომიბოძო ყრმა ესე ცოცხალი, აღვაშენო კუბო საყუდელად შენდა“. და მუნქუეს-ვე განიკურნა ყრმა იგი, და განკურნებული და განცოცხლებული წარიყვანა. მერმე მოვიდა აღნათქუამისა აღმასრულებელად და ყო მაღლისა მიცემა დიდითა სიხარულითა. და გულ-მოდგინებით აღაშენა კუბო ჯუარისა მცხეთისა რევ, ძემან მეფისამან, და წლითი-წლად მოვიდის და აღასრულის აღნათქუამი იგი მსხუერპლისა. და მიერთგან უფროს მოვიდოდეს ყოველნი უძღურნი და სნეულნი, განიკურნებოდეს და სიხარულით ადიდებდეს ჯუარსა წმიდასა ქრისტესსა (ყაუხჩიშვილი 1955: 123).

„ქართლის ცხოვრების“ ტექსტში წარმოდგენილ „წმ. ნინოს ცხოვრების“ რედაქციაში ყურადღება გამახვილებულია ქრისტიანობის გავრცელების, ნებადართული პროზელიტიზმის როგორც მასობრივ, ისე ინდივიდუალურ შემთხვევებზე. ინდივიდუალური შემთხვევების პერსონიფიკაცია მიზნად ისახავს ადამიანური, ჰუმანური ისტორიების პოპულარიზაციას და გავრცელებას: „იყო ვინმე მამაკაცი ჭაბუკი, და ორნი-ვე თუალნი დასდგომოდეს. ჯდა იგი წინაშე ჯუარსა ქრისტესსა, და შემდგომად შვილისა დღისა აღეხილნეს თუალნი: ხედვიდა და ადიდებდა პატიოსანსა ჯუარსა“ (ყაუხჩიშვილი 1955: 123).

აღსანიშნავია ისიც, რომ ნებადართული პროზელიტიზმის მასობრივი და ინდივიდუალური შემთხვევების გარდა, შეგვიძლია ვიმსჯელოთ პროზელიტიზმის გენდერულ ასპექტებზე. ინდივიდუალურ პროზელიტთა შორის არიან როგორც მამაკაცები, ისე ქალები:

მერმე დედაკაცი ვინმე იყო, მარადის გუმული სულისაგან უკეთურისა ეგეოდენ, რომელ ძალი და გონება მისი მიეღო რვასა წელსა, და სამოსელსა თვსსა დაიპებდა. და ვითარ მოიყვანეს და პატიოსანსა ჯუარსა შეამთხვეს, შემდგომად თორმეტისა დღისა განიკურნა და თვსითა ფერჯითა წარვიდა. და ადიდებდა ღმერთსა და თაყუანის-ცემდა პატიოსანსა ჯუარსა (ყაუხჩიშვილი 1955: 123).

ნებადართული მასობრივი პროზელიტიზმის ფაქტების შესახებ აღნიშვნისას ხაზგასმულია ახლად მონათლულთა დადებითი განწყობა:

იხილეს რა სასწაული და კურნება ყოვლად წმიდისა ჯუარისა, მრავალნი უშვილონი მოვიდოდეს და ითხოვდეს შვილიერებასა, და შვილ-მრავალ იქმნებოდეს, და შესანიშნავთა და მადლთა ჰყოფდეს. არა თუ რომელნი მოვიდიან მათ ოდენ მიიღიან კურნება, არამედ რომელნი შორით ილოცვიდიან წმიდასა ჯუარსა, მუნქუეს-ვე შეწევნითა მისითა მიიღიან მადლი, მძლე ექმნებიან მტერთა და მოსწრაფედ მოვიდიან შეწირვად მადლისა. მრავალნი უკუე უღმრთონი ჭირსა შთაცვიან, და რაჟამს ხადოდიან წმიდასა ჯუარსა, მუნქუეს-ვე განერიან ჭირისაგან და მოვიდოდიან შემთხვევად პატიოსნისა ჯუარისა, და მსწრაფელ ნათელ-იღიან და ადიდებდიან პატიოსანსა ჯუარსა. მრავალნი უკუე, მრავალსა ჭირსა შთაცვნილნი, ძალითა პატიოსნისა ჯუარისათა განიკურნებოდეს პირად-პირადთაგან სატანჯველთა, მოივლტიედ ვედრებად და მყის განიკურნებიედ მოდღენდელად-დღედმდე და ადიდებდეს მამას, და ძესა, და წმიდასა სულსა (ყაუხნიშვილი 1955: 124).

2. იძულებითი პროზელიტიზმი.

იძულებითი ქრისტიანული პროზელიტიზმი პოლიტიკურ ხასიათს ატარებს. და ქართლში ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადების შემდეგ ახალ სარწმუნოებაზე მოქცევა სავალდებულო ხდება. პროზელიტიზმის ეს ტიპი ასახულია წმ. ნინოს „ცხოვრების“ „ქართლის ცხოვრებისეულ“ რედაქციაში:

და წარვიდა წმიდა ნინო და ეპისკოპოსი იოვანე, და მათ თანა წარატანა მეფემან ერისთავი ერთი. მივიდეს და დადგეს წობენს, და მოუწოდეს მთელთა, პირუტყუთა სახეთა მათ კაცთა, ჭართალელთა, ფხოელთა, წილკანელთა და გუდამაყრელთა. და უქადაგეს მათ სჯული ქრისტიანეთა ჭეშმარიტი, მიმყვანებელი ცხოვრებად საუკუნოდ. ხოლო მათ არა ინებეს ნათლის-ღება. მაშინ ერის-თავმან მეფისამან მცირედ წარმართა მახული მათ ზედა, და ძლევიტ შეშუსრნა კერპნი მათნი. გარდამოვიდეს მუნიტ და დადგეს ჟალეთს, და უქადაგეს ერწო-თიანელთა. ხოლო მათ შეიწყნარეს და ნათელ-იღეს. ხოლო ფხოელთა დაუტევეს ქუეყანა მათი და გარდავიდეს თუშეთს. და სხუანიცა მთელნი უმრავლესნი არა მოიქცეს, არამედ დაუშდიმა მათ მეფემან ხარკი, ოდეს არა ინებეს ნათლის ღება. ამისთჳს წარკრბეს იგინი და შესცთეს, და რომელნი-მე უკანასკნელ მოაქცივნა აბიბოს ნეკრესელ ეპისკოპოსმან და რომელნი-მე მათგანნი დარჩეს წარმართობასავე შინა დღეს-აქამომდე (ყაუხნიშვილი 1955: 125-126).

იძულებითი პროზელიტიზმის ილუსტრირების თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია მირიან მეფის ანდერძიც, რომელიც, „ქართლის ცხოვრების“ მიხედვით, მემკვიდრეებს დაუტოვა შესასრულებლად: „და სადა პოვნე ვნებანი იგი ცეცხლისანი კერპნი, ცეცხლითა დაწუნენ, და ნაცარი შეასუ რომელნი მათ ესვიდენ. და ესე შვილთაცა შენთა ამცენ“ (ყაუხნიშვილი 1955: 130).

3. აკრძალული პროზელიტიზმი ქართველთა შორის.

ქართულ პაგიოგრაფიულ თხზულებებში აღწერილია ქრისტიანობის წარმართობასთან დაპირისპირებების შემთხვევები და აკრძალული პროზელიტიზმი, რომელიც მონამეობრივი აღსასრულით მთავრდება. ეს არის მარტვილობის ერთგვარი ლეგიტიმაცია, სადაც მარტვილობა, მონამეობრივი აღსასრული ლეგიტიმურია.

ცნობილი ფაქტია, რომ მონამეთა გადაკეთება უნდა მოხდეს, რომ გახდეს „მონამე“... პაგიოგრაფმა უნდა წარმოადგინოს (ნამდვილი ან მოჩვენებითი) ადამიანის (ნამდვილი ან წარმოსახვითი) გარდაცვალება, როგორც ქრისტესთვის განხორციელებული გმირული მოქმედება. მონამე, როგორც ახალი ქრისტიანული გმირი, მოწოდებული იყო, ჩაენაცვლებინა ყველა მანამდე არსებული მენამეობრივი მაგალითი (პესტი-სიმონი 2017: 157).

როგორც უკვე აღინიშნა, ქართულ პაგიოგრაფიულ თხზულებებზე დაყრდნობით შესაძლებელია ვიმსჯელოთ აკრძალული პროზელიტიზმის ორ მოდელზე: ქართველი ქრისტიანი პროზელიტებისა და უცხოელი ქრისტიანი პროზელიტების მაგალითზე.

აკრძალული პროზელიტიზმი ქართველთა შორის გადმოცემულია უცნობი ავტორის „წმ. კოლაელ

ყრმათა მარტვილობაში“. ტექსტის არქიტექტონიკა, ასევე, ქრისტიანული წესებისა და ღვთისმსახურების აღწერა მიუთითებს, რომ იგი ადრექრისტიანულ ხანაშია შექმნილი. ტექსტში გადმოცემულია ქრისტიანობის დამკვიდრების პირველი პერიოდი, როდესაც ქრისტიანობა ჯერ კიდევ არ არის ფართოდ აღიარებული. აკრძალული ქრისტიანული პროზელიტიზმის მიმართ განსაკუთრებული სისასტიკე და დაუნდობლობა ვლინდება. ჩანს, რომ გაბატონებული რწმენა, წარმართობა, ძლიერია, მკვიდრად ფესვგადგმულია მოსახლეობაში, ამასთან, ჩანს, რომ ქრისტიანობასაც აქვს უკვე გარკვეული გავლენა მოპოვებული, სოფელ კოლაში მოქმედი ეკლესიაა, სადაც ქრისტიანები წირვა-ლოცვას აღასრულებენ, თუმცა, მიუხედავად ამისა, ქრისტიანობა ახალი რელიგიაა და ძველი სარწმუნოება მას წინააღმდეგობას უწევს. წმ.კოლაელ ყრმათა „მარტვილობა“ შემორჩენილია გვიანდელი ხელნაწერებით და ამჟღავნებს რედაქციული გადამუშავების ნიშნებს. ტექსტის დაწერის თარიღთან დაკავშირებით გამოთქმულია არაერთი განსხვავებული თვალსაზრისი. ბოლო ხანს გამოქვეყნებული კვლევების მიხედვით, ტექსტი დაწერილია, სავარაუდოდ, IV-V საუკუნეებში დეტალურად იხ. (კუჭუხიძე 2003); (გრიგალაშვილი 2012). ბიძინა ჩოლოყაშვილის აზრით, წმ. კოლაელ ყრმათა „მარტვილობა“ უნდა იყოს შექმნილი 260-303 წლებს შორის თანამედროვეს მიერ. კერძოდ, თხზულებიდან გამომდინარე, შესაძლებელია ვიმსჯელოთ, რომ იმ პერიოდში კოლა, სამხრეთ საქართველო უნდა ყოფილიყო რომის გავლენის ქვეშ. ნაწარმოებში ჩანს რომაული კანონები, რომლითაც მაშებს შვილის დასჯის, მოკვლის უფლება ჰქონდათ (319 წლამდე), თანაც სასამართლოს გარეშე; 313 წლიდან, მილანის ედიქტის მერე, ქრისტიანების სიკვდილით დასჯა შეუძლებელი იყო (ჩოლოყაშვილი 2003). ი. გრიგალაშვილის აზრით, წმ. კოლაელ ყრმათა „მარტვილობა“ დაწერილია II საუკუნის ბოლოს და არაუგვიანეს III საუკუნის შუა წლებისა. დედანი არაერთხელ გადაუწერიათ, სავარაუდოდ, IX-X საუკუნეებშიც“ (გრიგალაშვილი 2016: 317).

წმ.კოლაელ ყრმათა „მარტვილობა“ ჩვენი კვლევისათვის მრავალმხრივ საყურადღებო თხზულებაა. ტექსტი ეხება ჯგუფური პროზელიტიზმის შემთხვევას. ასევე, თხზულებაში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკითხი არის ბავშვთა პროზელიტიზმი, რომელიც გამორჩეული ფაქტია. როგორც უკვე აღინიშნა, პროზელიტიზმი არის სულიერი მისწრაფებების, იდეების, მოსაზრებების გადაცემა და გაზიარება. ასევე, პროზელიტიზმს ხშირ შემთხვევაში აქვს მსოფლმხედველობრივი, პოლიტიკური ან ეკონომიკური საფუძვლები. კორნელია ჰორნი პაგიოგრაფიულ ტექსტში მცირეწლოვანი პერსონაჟების ასახვასთან დაკავშირებით აღნიშნავს:

ბავშვები ოჯახისა და მათი გარემომცველი საზოგადოების ყველაზე სუსტი წევრები არიან. ამასთან, ბავშვებს ყველაზე მეტად აქვთ ზრდისა და განახლების შესაძლებლობა. კავკასიის ძველ და შუა საუკუნეების ეპოქების პაგიოგრაფიაში უპირატესად ასახავდნენ თავიანთ გზავნილებს წარმართული, ან შემდგომში, ისლამის ქრისტიანული რელიგიით შეცვლასთან დაკავშირებით, ბავშვი პერსონაჟების გამოყენებით (ჰორნი 2007: 262).

ბავშვთა პროზელიტიზმი და მათი მოწამეობრივი აღსასრული აღწერილია აგრეთვე უცნობი ავტორის „წმ. დავითისა და თირიჭანის მარტვილობაში“ და უცნობი ავტორის „აბდალ მესიას მარტვილობაში“.

4. აკრძალული პროზელიტიზმი უცხოელთა შორის.

აკრძალული ქრისტიანული პროზელიტიზმი უცხოელთა შორის საინტერესო ისტორიულ კონტექსტს ქმნის. თუ ნებადართული პროზელიტიზმის აღწერას ჰქონდა ქრისტიანული სარწმუნოების გავრცელების მიზანი, უცხოელი პროზელიტის ცხოვრებასა და მოწამეობრივი აღსასრულის აღწერას ქრისტიანობისათვის ჰქონდა სარწმუნოების შენარჩუნებისა და განმტკიცების მნიშვნელობა.

ქრისტიანობის განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე მნიშვნელოვანი იყო ქრისტიანობისათვის თავგანწირვა. საქართველოს მაგალითზე იმ ეპოქაში, როდესაც ქრისტიანობა ოფიციალური რელიგიაა, მორწმუნისათვის ქრისტესთვის სიკვდილი აქტუალური ხდება გადატანითი მნიშვნელობით: ქრისტიანული წესების დაცვით ცხოვრებით, მათ შორის, სამონასტრო ცხოვრებით. თუმცა სწორედ ასეთ

ეპოქაში, როდესაც ქრისტიანობის გავრცელებას ხელი არ ეშლება და არ ისჯება დაბადებით ქრისტიანი, იკრძალება და იდევნება უცხო ეთნოსისა და სარწმუნოების პირთა ქრისტიანული პროზელიტიზმი.

საქართველოში მყოფს უცხოელთა შორის აკრძალული პროზელიტიზმის მაგალითებს ვხვდებით უცნობი ავტორის „წმ. ევსტათი მცხეთელის მარტვილობაში“, იოანე საბანისძის „წმ. აბო თბილელის მარტვილობაში“ და ასევე, ბესარიონ ბარათაშვილ-ორბელიშვილის „წმ. რაჟდენ პირველმონაშის წამებაში“. უცხოელთა პროზელიტიზმი და მონამებრივი აღსასრული ისტორიული მოცემულობის შედეგია, რომელიც თავდაპირველად ქრისტიანული ქვეყნების მამდებანური სპარსეთის ჰეგემონიის პირობებში შეინიშნება:

სპარსული კანონებით მამდებანის გაქრისტიანება იყო მხოლოდ აკრძალული და, თუ ბრალდებული დაბადებიდანვე თავის ქრისტიანობას დაამტკიცებდა, ის პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლებული იყო ხოლმე. მაგრამ მამდებანური სარწმუნოების მცნებათა ასასრულებლად გამოცემული საერთო ხასიათის განკარგულებანი ქრისტიანებს მაინც აწუხებდნენ და ცუდ მდგომარეობაში აგდებდნენ (ჯავახიშვილი 1977: 248).

სპარსელების მიერ სპარსი ქრისტიანი პროზელიტების წამება აღწერილია ქართულ და სომხურ ჰაგიოგრაფიაში.

საქართველოში პროზელიტიზმთან დაკავშირებით კ. კეკელიძე უცნობი ავტორის „წმ. ევსტათი მცხეთელის მარტვილობაზე“ დაყრდნობით აღნიშნავს:

სარწმუნოებრივი მდგომარეობაც ქართლისა საკმაოდაა დახასიათებული ამ მარტვილობაში. აქედან, პირველ ყოვლისა, ჩვენ ვგებულობთ, რომ ჩვენში პროზელიტიზმი ძლიერი ყოფილა: ქართლის ეკლესიას იმდენი ძალა ჰქონია, რომ ქრისტიანობას ხშირად ღებულობდნენ, მთელი ჯგუფებით, სხვა სარწმუნოების მიმდევარნი, მაგალითად, ცეცხლთაყვანისმცემელი სპარსელები, მიუხედავად იმისა, რომ ასეთი პროზელიტიზმი სპარსეთის უზენაესი გამგისაგან აკრძალული ყოფილა. ეს რომ ასეა, იქიდანა ჩანს, რომ ევსტათის გარდა მარტვილობა სხვა შვიდ ქრისტიანს იხსენიებს სპარსთაგან, რომელთა სახელებია: გუშნაკ, ბახდიად (ბახტიარ), ბურზო, პინაგუსნასპ, პეროზაკ, ზარმილ (სამოელ) და სტეფანე. უკანასკნელის, სტეფანეს, ცოლშვილი, დედმამა და დაძმანიც ქრისტიანები ყოფილან. ამათ სტანჯავენ და აწვალებენ იმიტომ, რომ მიატოვეს „მამული რჯული“, ქრისტიანობა მიიღეს, მაშასადამე, ქრისტიანობის მიღება და გავრცელება აკრძალული ყოფილა (კეკელიძე 1980: 507).

„წმ. ევსტათი მცხეთელის მარტვილობა“, ერთ-ერთი უძველესი ჰაგიოგრაფიული ნაწარმოებია. მეცნიერთა აზრით, იგი იაკობ ცურტაველის „წმ. შუშანიკის მარტვილობის“ შემდეგ ჩვენამდე მოღწეული მეორე თხზულებაა. კ. კეკელიძისა და ი. ჯავახიშვილის აზრით, VI საუკუნეში (კეკელიძე 1980); (ჯავახიშვილი 1977). მ. ჩხარტიშვილის აზრით, VII საუკუნეში (ჩხარტიშვილი 1994). ტექსტში გამოიყოფა რამდენიმე მნიშვნელოვანი საკითხი, მათ შორის, ცეცხლთაყვანისმცემლობასთან ბრძოლის, ქრისტიანობისა და ზოროასტრიზმის დაპირისპირების თეორიული და იდეოლოგიური ასპექტები.

იოანე საბანისძის „წმ. აბოს მარტვილობა“ VIII საუკუნის თხზულებაა. ამ შემთხვევაში ჩვენ საქმე გვაქვს არაბთა ბატონობასთან და აკრძალული ქრისტიანული პროზელიტიზმის გამო ქრისტიანთა დევნასთან.

„წმ. აბოს მარტვილობა“ ჟანრული თვალსაზრისით წარმოადგეს ჰაგიოგრაფიული და სხვა ქრისტიანული ლიტერატურული ჟანრების (ჰიმნოგრაფიის, ჰომილეტიკის) ერთგვარ სინკრეტიზმებს. თხზულების მთავარი ღერძი არაბი აბო თბილელის მონამებრივ აღსასრულთან ერთად არის ქართლის მაშინდელი პოლიტიკურ-სოციალური და რელიგიური ვითარება, ის ისტორიული კონტექსტი, რომელიც მოქმედების განვითარების ერთგვარი წინაისტორია და ამასთან, საფუძველიც არის. ავტორი ახერხებს ჰაგიოგრაფიული გმირის ასახვასთან ერთად წარმოაჩინოს VIII საუკუნის ქართლის

პოლიტიკური სურათი, რომელსაც ერთვის სოციალური, კულტურული, რელიგიური, ფსიქოლოგიური და სხვა საკითხები.

„წმ. რაჟდენ პირველმონამის მარტვილობის“ ჩვენამდე მოღწეული ტექსტი, როგორც უკვე ითქვა, ეკუთვნის ბესარიონ ბარათაშვილ-ორბელიშვილს, XVIII საუკუნის სასულიერო მოღვაწეს, გარეჯის ლიტერატურული სკოლის წარმომადგენელს.

„ქართლის ცხოვრებაში“ ვახტანგ გორგასლის ისტორიაშიც აღნიშნულია ვახტანგ მეფის დამსახურებები და, მათ შორის, ნიქოზის ეკლესიის აშენების ამბავი, მოხსენიებულია წმ. რაჟდენ პირველმონამე და გაკვრით არის მოთხრობილი წმ. რაჟდენის ამბავი ვახტანგ გორგასლის ისტორიასთან კავშირში:

შემდგომად მისსა აღაშენა ეკლესია ნიქოზისა საგმებელსა თანა ცეცხლისასა. და დასუა ეპისკოპოსი, სადა-იგი ეფლა გუამი წმიდისა რაჟდენისი, რომელი იწამა სპარსთა მიერ წყობასა ვახტანგისსა. ესე რაჟდენ იყო მამამძუძე ვახტანგის ცოლისა, რომელი-იგი პირველ მოეყვანა სპარსთა მეფისა ასული; და მოიქცა იგი ქრისტიანედ, და იქმნა იგი დიდად მორწმუნე; და იყო იგი ბრძოლასა მას შინა ძლიერ, შეიპყრეს იგი სპარსთა და აიძულებდეს, რათამცა უარყო ქრისტე. ხოლო მან წმიდამან აღირჩია წარუვალი იგი დიდება და იწამა ქრისტესთვის (ყაუხნიშვილი 1955: 199).

ეთნიკურად სპარსი რაჟდენის პირველმონამეობას აქვს დიდი მნიშვნელობა, რადგან ის იყო პირველი პროზელიტი მარტვილი, პირველმონამე. ვფიქრობთ, წმ. რაჟდენის პროზელიტიზმი და მონამეობრივი აღსასრული აღწერილი იქნებოდა მონამის გარდაცვალებიდან ახლო ხანებში, ხოლო ტექსტის დაკარგვის გამო, ბესარიონ ორბელიშვილმა გადაამუშავა იმ მასალებზე დაყრდნობით, რომლებიც მას იმ დროისათვის ხელთ ექნებოდა, მათ შორის, „ქართლის ცხოვრების“ მიხედვით.

უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ გარდა ორიგინალური ჰაგიოგრაფიული თხზულებებისა, პროზელიტიზმის ფაქტებს ვხვდებით ქართულად ნათარგმნ ჰაგიოგრაფიაშიც, მაგალითად, უცნობი ავტორის „წმ. დავითისა და ტირიჭანის მარტვილობაში“, რომელიც შემორჩენილია მხოლოდ ქართული რედაქციით; პროზელიტიზმი აღწერილი უცნობი ავტორის „წმ. აბდელ მესიას მარტვილობაში“, რომელიც ასევე მხოლოდ ქართული რედაქციის არის შემორჩენილი, პროზელიტი გმირის მარტვილობაა აღწერილი უცნობი ავტორის „წმ. ივლიანე ემენელის წამებაში“. ეს ძეგლიც მხოლოდ ქართული თარგმანით არის შემონახული. ასეთ ვითარებაში, ცხადია, ქართულად ნათარგმნ ტექსტებს ორიგინალის ფუნქცია აქვს. მათში სრულად არის წარმოდგენილი ქართული ჰაგიოგრაფიის ტრადიციები, როგორც ლიტერატურული მოდელები, ისე ენობრივი ასპექტები. უძველესი ქართული ორიგინალური და ნათარგმნი ჰაგიოგრაფიული ტექსტები, შეიძლება ითქვას, რომ ერთ ენობრივ სისტემას ქმნის. ქართულ ენაზე უთარგმნიათ ბიზანტიური პროზელიტური ძეგლი „წმ. გულანდუხტ სპარსის წამება“. აღსანიშნავია, რომ ქართული თარგმანი ბერძნულ დედანთან შედარებით რედაქციულ სხვაობას ამჟღავნებს (კეკელიძე 1955). ქართულ ენაზე სამი თარგმანითა და განსხვავებული რედაქციებით არის შემორჩენილი „წამებაჲ პირველმონამისა და მოციქულთა სწორისა თეკლადისი“. ამ თხზულების ქართული მოკლე, კიმენური რედაქცია სომხურიდან არის თარგმნილი. ვრცელი, მეტაფრასული რედაქცია, რომელიც სვიმეონ მეტაფრასს განუვრცია ბერძნულ ენაზე, ქართულად ორი თარგმანით არის შემონახული: თეოფილე ხუცესმონაზონს XI საუკუნეში უთარგმნია ბერძნულიდან და ასევე, ანონიმ თარგმნელს, შესაძლოა, ეფრემ მცირეს, XI საუკუნეში უთარგმნია ასევე ბერძნული პირველწყაროდან. ბერძნულიდან არის თარგმნილი წმ. თეკლას „მარტვილობის“ მოკლე, სვინაქსარული საკითხავიც (აბულაძე 1974); (გოგუაძე 1986); (დოლაქიძე 2002).

ამრიგად, პროზელიტიზმი, როგორც რელიგიის გავრცელების გზა ქართულ ჰაგიოგრაფიულ და ისტორიულ ტექსტებში მრავალგან არის აღწერილი. პროზელიტური თხზულებების ქართული თარგმანები, მათ შორის, ერთი ტექსტის რამდენიმე თარგმანი მოწმობს, რომ პროზელიტიზმს დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ ქრისტიანობის გავრცელებისა და განმტკიცების მიზნით და პროზელიტიზმის მიმართ არსებობდა დიდი ინტერესი.

ქრისტიანული პრობლემატიკის ასახვა ქართულ პაგოგრაფიაში ხდებოდა პაგოგრაფიული სტერეოტიპებისა და კანონის სრული დაცვით, ამასთან, რეგიონალური და ნაციონალური თავისებურებების გათვალისწინებით. პრობლემატიკის აღნიშნული სახეობები, თავის მხრივ, გავლენას ახდენდა პაგოგრაფიული ჟანრის თხზულებების („ცხოვრებების“ და „მარტვილობების“) ლიტერატურულ დიზაინზე. ამის მიხედვით შეგვიძლია დავაკვირდეთ როგორც პრობლემატიკის ფენომენს მთლიანობაში, ისე მისი გამოვლინების ცალკეულ შემთხვევებს.

შენიშვნები

¹ საბერძნეთის კონსტიტუციაში ჩანანერი „პრობლემატიკაში აკრძალულია“ (მუხლი 13, პარაგრაფი 3) ეხება არაკეთილსინდისიერ პრობლემატიკას, ძალისმიერ გადაბირებას, პრობლემატიკას იძულებითი მეთოდებით.

დამონებანი

აბაშიძე და სხვები 2002: ლ. აბაშიძე, ზ. კიკნაძე, თ. ქალდანი. *რელიგიურ ურთიერთობათა სამართლებრივი რეგულირების ზოგიერთი ასპექტი (პრობლემატიკაში)*, რედ., ელგუჯა დადუნაშვილი, თბილისი, კავშირი "ჰუმანური საზოგადოებისათვის", ფრიდრიხ ებერტის ფონდი.

აბულაძე 1974: ი. აბულაძე. *შრომები*, ტ. I, თბილისი.

ალექსიძე 2009: მოქცევა ქართლისაი, შატბერდული რედაქცია, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა და შენიშვნები დაურთო ზ. ალექსიძემ, წმინდა ნინოს ცხოვრება და ქართლის მოქცევა, ლიტერატურის ინსტიტუტის გამგეველი, თბილისი, ვებ-გვერდი: <http://literaturatmcdneoba.tsu.ge/cminda%20nino.pdf> (ნანახია: 15.04.2020)

ალექსიძე 2007: ახლადამოწმებული სინური რედაქციები, გამოსცა ზ. ალექსიძემ, თბილისი.

გოგუაძე 1986: ნ. გოგუაძე. *ძველი მეტაფრასული კრებულები*, თბილისი.

გრიგალაშვილი 2012: ი. გრიგალაშვილი. უძველესი გალობა „წმინდა კოლაელ ყრმათა წამებაში“, *ქართველოლოგი*, N2, ვებ-გვერდი: <http://kartvelologi.tsu.ge/public/ge/archive/2/7> (ნანახია: 15.04.2020)

დოლაქიძე 2002: მ. დოლაქიძე. სვინაქსარული საკითხავი, *საეკლესიო კალენდარი 2003 წლისათვის*, თბილისი, 2002 (24 IX).

თაყაიშვილი 1891: ახალი ვარიანტი წმ. ნინოს ცხოვრებისა ანუ მეორე ნაწილი ქართლის მოქცევისა, გამოსცემული რედაქტორობით და წინასიტყვაობით ე. თაყაიშვილისა, ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების გამოცემა, ტფილისი, სტამბა ი.ა. მანსვეტოვისა.

კეკელიძე 1955: კ. კეკელიძე. *ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან*, ტ. III, თბილისი.

კეკელიძე 1980: კ. კეკელიძე. *ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია*, თბილისი, გამომცემლობა მეცნიერება.

კუჭუხიძე 2003: გ. კუჭუხიძე. „ცხრათა ყრმათა კოლაელთა წამება“, „წამება დავითისა და ტირიჭანისა“ (დათარილების საკითხისათვის), *ლიტერატურული ძიებანი*, N 24.

პესტი-სიმონი 2017: M. Pesthy-Simon. "The Models of the Martyr". In *Isaac, Iphigeneia, and Ignatius: Martyrdom and Human Sacrifice*, 157-70. Budapest; New York: Central European University Press.

ყაუხიშვილი 1955: ქართლის ცხოვრება, ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხიშვილის მიერ, ტ. I, თბილისი.

ჩოლოყაშვილი 2003: ბ. ჩოლოყაშვილი. *უძველესი ქართული მარტიროლოგიური თხზულება*, რედ., რ. ბარამიძე, თბილისი.

ჩხარტიშვილი 1994: მ. ჩხარტიშვილი. „მარტვილობა და მოთმინება წმიდისა ევსტათი მცხეთელისა“, „ცხოვრება და მოქალაქეობა წმიდისა სერაპიონ ბარმელისა“ (წყაროთმცოდნეობითი გამოკვლევა), თბილისი.

ჭაბაშვილი 1989: მ. ჭაბაშვილი. *უცხო სიტყვათა ლექსიკონი*, შეადგინა და წინასიტყვა დაურთო მიხეილ ჭაბაშვილმა, მე-3 შესწორებული და შევსებული გამოცემა, თბილისი, განათლება.

ჯავახიშვილი 1977: ი. ჯავახიშვილი. ისტორიის მიზანი, წყაროები და მეთოდები წინათ და ახლა, წ. 1,

თბილისი 12 ტომად, ტ., 8. ძველი ქართული საისტორიო მწერლობა, თბილისი, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია.

პორნი 2007: C. Horn. The Lives and Literary Roles of Children in Advancing Conversion to Christianity: Hagiography from the Caucasus in Late Antiquity and the Middle Ages, *Church History*, 76(2).

PROSELYTISM IN A HAGIOGRAPHIC TEXT: CLASSIFICATION AND NATIONAL PECULIARITIES

Nino Popiashvili

This work addresses the theoretical and methodological aspects of proselytism, the causes and peculiarities of the spread of proselytism, the specifics of historical and modern proselytism. Taking into account the views received on proselytism, a different classification of proselytism is given based on Georgian historical and hagiographic sources.

Four types of proselytism are distinguished:

Permitted proselytism, which is observed at the first stage of the spread of Christianity, from preaching and introducing Christianity to Kartli to its declaration as an official religion, and it has a widespread, mass character;

Forced proselytism that appears in the early stages of the introduction of Christianity, especially in the highlands of eastern Georgia;

Forbidden proselytism among Georgians – a confrontation between paganism and Christianity, forbidden Christianity of Georgians. This period can be dated to the early period of the preaching and spread of Christianity in Georgia, including during and after the declaration of Christianity as an official religion, until Christianity was finally established as an official religion;

The fourth stage of proselytism – a forbidden proselytism among foreigners, the proselytism of a different faith, of the conqueror, the forbidden Christianity of foreigners. This wave of proselytism is directly connected with political events, in particular, with the conquest of Kartli by Persia and Arabs. This wave of proselytism, proselytism of a representative of a different faith and ethnos, is a kind of exceptional cases and has important functional, ideological and common Christian significance.

When classifying proselytism, the corresponding historiographic and hagiographic material is used, the peculiarities of the forbidden proselytism and the regional and national aspects of the martyric death of Christian proselytism of foreigners are marked out.

In conclusion, it is noted that the reflection of Christian proselytism in Georgian hagiography occurred in full compliance with hagiographic models and canons, while taking into account regional and national peculiarities. These types of proselytism, in turn, create hagiographic models of the Lives and Martyrdom genre, according to which we can observe a single model of proselytism and its individual types.